MAQSUD SHAYXZODANING ADABIY ME'ROSI

Qo'ziboyev Behruz Bahodir o'g'li
Toshkent davlat transport universiteti
Elektrotexnika va kompyuter muhandisligi fakulteti,
AB-6 guruh talabasi
Ilmiy rahbar O'zbek (rus) tili kafedrasi ass**.**
Izzatullayeva Nigora Djoraxonovna
https://doi.org/10.5281/zenodo.7674297

Annotatsiya: Mazkur maqolada shoir Maqsud Shayxzodaning she'riyati, hamda, tragedik asar "Mirzo Ulug'bek" drammasining badiiy qimmati ifodalanadi. Asarning o'zbek va jahon adabiyotida tutgan o'rni haqida mulohazalar yuritiladi. Adib ijodining o'zbek adabiyotiga ko'rsatgan ta'siri haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Maqsud Shayxzoda she'riyati, dramaturgiya, tragediya, badiiy ijod, harbiy lirika, vatanparvarlik, "Mirzo Ulug'bek", intim lirika, intellectual lirika

Annotation: This article discusses the role and prestige of the poet in Uzbek literature is very high, and the poet's poems are based on the existence of today's socio-spiritual needs. The artistic value of the poet's poetic tragedy "Mirzo Ulugbek" is also analyzed. The role of the work in Uzbek and world literature is discussed. The impact of the author's work on Uzbek literature is realistic. Suggestions and recommendations are given for the study of the poet's work.

Keywords: Maqsud Shaykhzoda's poetry, drama, tragedy, literatur, military lyrics, patriotism, "Mirzo Ulugbek", intimate lyrics, intellectual lyrics.

Maqsud Shayxzoda – faylasuf shoir, mohir dramaturg, zabardast olim, yetuk tarjimon, ehtirosli publitsist sifatida XX asr o'zbek adabyotidan munosib o'rin egallagan. Ozarbayjon xalq yozuvchisi Mirzo Ibrohimov ham Maqsud Shayxzoda ijodiga yuksak baho berib: "Maqsud Shayxzoda zuvalasi she'riyat shu'lasi bilan yo'g'rilgan kuychi edi, uning asarlarida buyuk xalqchil idealar, vatanparvarlik tuyg'ulari, chinakam insoniy hissiyotlar bilan yashagan yoniq qalbning gulduros aks sadosi o'z tajassumini topgan", deb yozgan edi. Maqsud Shayxzoda yoshligida ilm olishga she'riyatga juda qiziqdi. U maktabda o'qib yurgan chog'laridayoq she'rlar va maqolalar yoza boshladi. Shyxzoda o'n uchga kirganda uning "Askar qo'shig'i" she'ri shahar gazetasida bosilib chiqdi. Yosh ijodkor o'n besh yoshga to'lganida Oqtoshdagi havaskorlar drama to'garagi uning kichik bir pyesasini sahnalashtirdi. 1926-1928-yillarda Oqtosh shahar gazetasida Shayxzodaning "Dog'iston maktablari" nomli turkum maqolalari e'lon qilindi. 1927-yilda "Ma'orif va medeniyet" jurnalida "Narimon haqida xalq ertagi" dostoni chop etildi. Maqsud Shayxzoda avval o'z

shahridagi Dorilmuallimda so‘ngra Boku Davlat Pedagogika institutida ta’lim oldi. 1928-yilda yurtidan surgun qilib Toshkentdan panoh topgan Maqsud Shayxzoda umrining oxirigacha shu shaharda yashadi va mehnat qildi.

Zero, Mirzo Ibrohimov qayd qilganidek: “Buyuk Ulug‘bekning, Navoiyning muqaddas vatani O‘zbekiston Maqsud Shayxzodani o‘z farzandidek mehribon quchog‘iga oldi va uning ulkan shoirlik istedodiga qo‘sh qanot baxsh etdi”. Maqsud Shayxzodaning “O‘n she’r” (1930) nomli birinchi to‘plamida yilt etib ko‘ringan obrazlilik belgilari shoirning nashr etilgan “Undoshlarim” (1933), “Uchinchi kitob” (1934), “Jumhuriyat” (1935) kabi to‘plamlarida tobora yorqinroq namoyon bo‘lib bordi. Maqsud Shayxzodaning 30-yillardagi she’riyatda haroratli lirizm, teran mazmun va falsafiy mushohada kuchaydi. Shoir bu davrda “Vatan”, “Kamtarlik”, “Buvijon”, “Nishon”, “Bahorda yomg‘ir” “Yulduzlarga bo‘ldim hamsoya”, “Qonun”, “Chimyon”, “Tingla, ey ko‘ngil!”, “Misraning tug‘ilishi” kabi she’rlarda xilma-xil zamonaviy mavzularni tasvirlab yangi zamon va yangi hayotga doir muhim poetik xulosalarni olg‘a surdi. Bunda shoir fikriy aniqlikni yangi obraz yaratish qofiya va vazn mukammalligini uslub ravonligini ta’minlash bilan birga, jonli obrazlar, ohori to‘kilmagan yangi tashbehlar vositasida hayot va inson haqida teran poetik mulohaza yaratdi.

XX asrning 20 – 30-yillarida qalam tebratgan shoirlar butunlay boshqa tarixiy sharoitda yashadilar. Ular shu davr bilan hamqadam va hamnafas bo‘lishni o‘zlarining nafaqat shoirlik, balki vatanparvarlik burchlari deb bildlar.

Yuksak san’at asari darajasidagi she’rning maydonga kelishida qandaydir biz bilmagan omillar ishtirok etadi.[2] Shu jarayondagi his va tuyg‘ular oqimi o‘zining ko‘rinmas iplari orqali qandaydir sirli olamlar bilan bog‘lanadi va ulardan ruhiy quvvat oladi. “Bahorda yomg‘ir” she’rini yozganidan keyin, oradan bir necha kun yoki oy o‘tgach, u o‘zining lirik zamzamalaridan biri-“Misraning tug‘ilishi” she’rini yaratgan.

Maqsud Shayxzodaning tarixiy-biografik janrda yaratilgan “Mirzo Ulug‘bek” tragediyasi XX asr o‘zbek adabyoti tarixida alohida o‘rin tutadi. Ozod Sharafiddinov tarifi bilan aytganda, bu ajoyib asar “…uch cho‘qining biri…” Mirzo Ulug‘bek” tragediyasi hech bir ikkilanmagan holda, jahon adabiyotining eng yorqin namunalari bilan bir qatordga qo‘ysa bo‘ladi…

Maqsud Shayxzoda 1955-yilda bu tragediyani yozishga kirishadi va uni 1960-yilda yozib tugatadi. Asar besh pardadan iborat. Unda XV asardagi tarixiy sharoit butun murakkabligi bilan to‘g‘ri ko‘rsatilgan. Ajdodlarimizning ajoyib qadriyatlari, ezgu an’analari, ilm-fan sohasidagi buyuk kashfiyotlari ulug‘lanib, feodal tuzumning fojiali tomonlari ro‘yi rost tasvirlangan, zulm va istibdod, xurofiy bid’at keskin qoralangan. “Mirzo Ulug‘bek” tragediyasi adolatli podshoh va buyuk astronom olim Ulug‘bek boshchiligidagi ilg‘or ziyolilar, taraqiyparvar kuchlar bilan qora niyatli guruhlar o‘rtasidagi keskin kurash asosiga qurilgan. Asarda Mirzo Ulug‘bek, Ali

Qushchi, Sakkokiy, Abdurazoq Samarqandiy, Xo‘ja Ahror, Gavharshobegim, Abulatif kabi tarixiy shaxslar xarakterini ochib berish uchun dramaturg tarixiy-ilmiy manbalarni ham chuqur o‘rgangan. Asar voqeyligidagi asosiy badiiy go‘ya ilm-fan yo‘liga g‘ov bo‘luvchi diniy-xurofiy qarashlarning insoniyat tamadduniga g‘ov bo‘lishi kuchli pafos bilan obrazlashtirilgan.

Garchi, bu kabi vaziyat Yevropada ham kuzatilgan bo‘lsa-da, “Mirzo Ulug‘bek”day yetuk trageduyaning shakllanishi aynan milliy adabiyotimiz bag‘rida sodir bo‘ldi. Ayniqsa, bu ijtimoiy-tarixiy ziddiyat oqibatida ota-o‘g‘ilning bir-birlariga qarshi bo‘lishlari, ular orasidagi adovatning keskinligi asar kompozitsiyasining mukammalligiga xizmat qilgan. Albatta, Sharqda ota-o‘g‘il munosabatlarining toj-taxt sabab buzilishi G‘arbnikidan unchalik farq qilmas. Lekin bu ziddiyatda g‘olib yoki mag‘lub yo‘q: har ikki tomon uchun ham bu juda katta uyat. Buni erta anglagan Ulug‘bek o‘g‘liga yon berishga moyil bo‘ladi. Biroq o‘sha davrdagi reaksion kuchlar Abdullatifni shu qadar “qayraydilar”ki, hatto taslim otasining tirik qolishini ham xavfli deb biladi. Shu o‘rinda milliy adabiyotimizda padarkush o‘g‘il timsoli Abdullatif juda ko‘p asarlarda nafrat va malomat bilan eslanadi. Mana ulardan biri:

Albatta, dramaturgning eng katta yutug‘i asarning janr talablariga to‘la moslashtira olganligida. Ko‘pchilikka ma’lumki, dramatik asarlar ichida tragediyaning janriy talablari juda kuchli va u har qanday ijodkorning badiiy quvvatidan qanoatlanmaydi.[4] Buyuk tragediyanavislar Exsil, Sofokl, Shekspir kabi ijodkorlarning qanday katta iste’dodga ega bo‘lganligini bugungi adabiyotshunoslar tan oladilar. Maqsud Shayxzoda ham trageduya janrida o‘ziga xos tajriba maktabini yaratdi. O‘zbek adabiyotida bu janrdagi eng mukammal asar sifatida “Mirzo Ulug‘bek” va Fitratning “Abulfayzxon” tragediyasi tan olinadi.

Maqsud Shayxzodaning she’riy asarlari va tragediyasi o‘zbek adabiyotini boyitish bilan birga xalq madaniy-ma’naviy dunyoqarashining o‘sishida ham katta ahamiyatga ega bo‘lgan. U xalqning dardini, ichki kechinmalarini, orzu-istaklarini, quvonch-u tashvishlarini his qila olgan.[5] Ayni zamonda xalq tilining betakror jozibasini o‘rganib o‘z asarlarida xalqning qadimiy va navqiron, sehrli va betakror so‘zlarini qo‘llash orqali ona tilining jozibasini, tarovatini nomoyish qilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ahmedov S., Qosimov B., Qo‘chqorov R., Rizayev Sh. Adabiyot. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 5-sinfi uchun darslik, Toshkent, “Sharq” 2015 – 176 b.
2. Eshchanova Gulnora. She’riy asar tahlilida nima muhim? Til va adabiyot ta’limi, 2013-yil, 8-son, 33-34 betlar.
3. Hasanov M. So‘zmunchoq. Toshkent, “Mashhur-press” 2020. – 128 b.

4. Olimov S. va boshqalar. Adabiyot. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik, I qism. Toshkent “Yangiyo‘l Poligraf servis” 2019 – 260 b.

5. Xudoyberdiyev Erkin. Adabiyotshunoslikka kirish.Toshkent, “Iqtisod-moliya”, 2007 y. 304 b.

6. Озод Шарафиддинов. Сардафтар саҳифалари. Мақолалар. Хотиралар. Тошкент, “Ёзувчи”, 1999. – 224 бет.

7. Озод Шарафиддинов. Ижодни англаш бахти. Тошкент, “Ўзбекистон”, 2004. – 464 бет.